

Amatorski słownik gwarowy. Podstawy tworzenia słownika gwarowego

*Naród, który nie szanuje swej przeszłości,
nie zasługuje na szacunek terażniejszości
i nie ma prawa do przyszłości*
Józef Piłsudski

Wprowadzenie

Interesującym i zarazem pozytywnym zjawiskiem jest pojawianie się coraz częściej słowników gwarowych, rejestrujących słownictwo gwar pojedynczych miejscowości lub niewielkich regionów. Z jednej strony jest to efekt narastającej w środowisku dialektologicznym świadomości, że wobec zanikania gwar ludowych i tradycyjnej kultury ludowej istnieje pilna potrzeba dokumentowania dawnego słownictwa, które w niedługim czasie może zniknąć bezpowrotnie, z drugiej zaś – reakcji środowisk regionalnych, by gromadzić dla siebie i potomnych to, co jest świadectwem naszej kultury, naszego dziedzictwa. Rodzące się na tle regionalizmu przekonanie o wartości owego „naszego” jest wartością nie do przecenienia. Integracja w obrębie „małej ojczyzny” rodzi pozytywne emocje, a z nich wywodzą się lokalne inicjatywy, które te emocje jeszcze wzmacniają.

Jednym z przejawów „materializowania się” owych emocji jest tworzenie większych lub mniejszych słowników regionalnych. Słownik jest zwierciadłem czasów, w których powstał, co oznacza, że rejestruje pojęcia i ożywia artefakty, jakie wówczas funkcjonowały w żywym języku lub przynajmniej były jeszcze pamiętane przez członków społeczności. Poprzez słownictwo aktualne i odchodzące w przeszłość pogłębia się wiedza o korzeniach danej społeczności, o jej dokonaniach, a tym samym rośnie szacunek dla naszych przodków.

Niniejszy tekst ma charakter poradnika praktycznego dla osób rozmiłowanych w lokalnej kulturze, ale niemających teoretycznego przygotowania do tworzenia słownika.

Część I. Założenia ogólne

1. Wyraz gwarowy, wyraz dyferencyjny. Dobór haseł do słownika

Wskazane wyżej dwa pojęcia są kluczowe dla przejrzystości konstrukcji słownika gwarowego. Określają bowiem, jakie wyrazy winny się znaleźć w słowniku, a jakie powinny być odrzucone, by słownik nie okazał się konstrukcją chaotyczną.

a) Wyraz gwarowy to wyraz niewystępujący w języku literackim, wyraz swoisty dla gwary. To do pewnego stopnia właściwe rozumienie terminu, niemniej jednak uproszczone. Wyrazy literackie i gwarowe wykazują bowiem dwojakie różnice: formalne i znaczeniowe. Różnice te przedstawia poniższa tabela (przykłady zaczerpnięto z mojej rodzimej gwary orawskiej). Z przedstawionej tabeli wynika, że *siano*, *niebo*, *woda*, *sarna*, *rysować*, *modlić się* nie są wyrazami gwarowymi. Są nimi natomiast m.in. *skrypta*, *pełtnik*, *beretka*. Takie rozumienie „wyrazu gwarowego” jest najczęściej podstawą do tworzenia słownika gwarowego. W takim przypadku mówi się o **słowniku dyferencyjnym**.

b) Wyraz gwarowy to wyraz używany w danej gwarze niezależnie od jego występowania w języku literackim. Gwara traktowana jest jako odrębny system, wprawdzie pokrewny z polszczyzną ogólną, ale jednak odrębny. W tym przypadku wyrazy *siano*, *niebo*, *woda*, *sarna*, *rysować*, *modlić się* są traktowane jako wyrazy gwarowe. Takie z kolei rozumienie „wyrazu gwarowego” jest najczęściej podstawą do tworzenia tzw. **słownika pełnego**. Słownik pełny jest z natury słownikiem zawierającym ok. 10 tysięcy lub więcej haseł słownikowych i na ogół bywa opracowywany przez zespół autorów. Z tego względu w słownictwie gwarowym jest zjawiskiem rzadkim.

Forma Znaczenie	Taka sama	Różnica morfologiczna	Zleksykali- zowana różnica fonetyczna	Całkiem inna
To samo	<i>siano, niebo, woda, sarna, rysować, modlić sie</i>	<i>rybiorz</i> ‘rybak’ <i>trot</i> ‘trociny’ <i>skrzypki</i> ‘skrzypce’ <i>kosiec</i> ‘kosiarz’ <i>bratówka</i> ‘bratowa’ <i>beretka</i> ‘beret’	<i>kohut</i> ‘kogut’ <i>wyżreć</i> ‘wyjrzeć’ <i>gulka</i> ‘kulka’ <i>sweder</i> ‘sweter’ <i>husiac</i> ‘huścić’	<i>škrypta</i> ‘zeszyt’ <i>sybołka</i> ‘zapałka’ <i>plekać</i> ‘karmić piersią’ <i>kutac</i> ‘pogrzebacz’ <i>pełtnik</i> ‘flisak’
Węższe	<i>scyt</i> (w wozie) <i>pozycić</i> (komu) <i>chałupa</i>	<i>kuchnisto</i> ‘kucharka’ wynajęta do obsługi wesela’ <i>zioberko</i> ‘żeberko’ w kaloryferze’	<i>warztat</i> ‘warsztat tkacki’	<i>deska</i> – narta
Szersze	<i>pytać</i> + ‘prosić’ <i>koło</i> + ‘rower’ <i>wyrych</i> + ‘wierzch’ <i>baranek</i> + ‘karakuły’ <i>bułka</i> + ‘pąk’		<i>hruby</i> + ‘bogaty’ <i>kilometer</i> + ‘przydrożny kamienny słupek wkopywany co 1000 metrów’	<i>deska</i> + odpowiednia grubość
Całkiem inne	<i>woźnica</i> ‘otwór w suficie kurnej chaty, którym uchodził dym’ <i>medyk</i> ‘o człowieku mającym szczególne zdolności techniczne’ <i>rektor</i> ‘organista kościelny’ <i>rosół</i> ‘roztwór	<i>ozprowka</i> ‘opowieść zmyślona; bajka, baśń’	<i>gorole</i> ‘czerwony fałd pod szyją indyka’	<i>śmigła</i> ‘jedna z trzech listewek w drabinie wozu’ <i>piecka</i> ‘ukośny fragment komina nad sufitem dawnej kuchni’

Tabela 1 – cd.

Forma Znaczenie	Taka sama	Różnica morfologiczna	Zleksykali- zowana różnica fonetyczna	Całkiem inna
	nasycony soli kuchennej, używany do konserwowa- nia oscypków lub mięsa po świniobiciu'			

Tabela 1. Relacja słownictwa gwarowego do ogólnopolskiego

2. Cel tworzenia słownika gwarowego

a) Cel dokumentacyjny. To podstawowy cel słownika gwarowego. Dążenie do utrwalania obecnego i mijającego świata jest reakcją na obserwowane z jednej strony powszechnie zanikanie swoistości lokalnych kultur, zaś z drugiej – na wyjąławiającą unifikację.

b) Cel emocjonalny. Ochrona dziedzictwa kulturowego może się okazać emocjonalnym zwornikiem danej społeczności. Obserwuje się to przy organizacji izb regionalnych w szkołach. W proces taki angażują się wszystkie pokolenia. Przemysłane przez mądrego nauczyciela działania budzą w dzieciach zainteresowanie dawniejszymi realiami, narzędziami, zanikającymi zawodami, zwyczajami, wierzeniami itd. Z kolei osoby starsze chętnie włączają się w takie działania, bo czują, że ich przeszłość i świat, w którym upłynęła ich młodość, nie jest ani zły, ani bezwartościowy. Wzruszające opowieści dziadków o przeszłości niejednokrotnie bywają pierwszymi dłuższymi ich rozmowami z wnuczkami. Takie międzypokoleniowe rozmowy uświadamiają osobom młodym, że świat nie zaczął się wczoraj, że dziadkowie też mają swoją ciekawą przeszłość i nie zawsze byli tak niesprawni jak dziś.

c) Cel naukowy przy jednoczesnym przeżywaniu satysfakcji z pracy na rzecz środowiska lokalnego. Dobrze jest, kiedy osoba tworząca słownik gwarowy jest świadoma, że jej praca służy nie tylko mieszkańcom własnej miejscowości czy gminy, ale przyczynia się do pomnażania wiedzy naukowej w skali ogólnokrajowej. Autochton ze względu na osobistą znajomość gwary i znajomość środowiska może zanotować wyraz, do którego bardzo trudno jest dotrzeć badaczowi z zewnątrz. Lektura nawet małych słowniczków gwarowych wskazuje, że zawierają one wyrazy

nienotowane w ogólnopolskich zasobach leksykalnych, a konkretnie w *Indeksie alfabetycznym wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich”* (Reichan 1999). I tak amator może się stać partnerem poważnej instytucji badawczej.

3. Zakres słownika

a) **Zakres geograficzny** jest o tyle istotny, że ograniczenie się do jednej miejscowości lub rozszerzenie słownika na region wiąże się ze sposobem informowania o geograficznym zasięgu wyrazu. W słowniku jednej miejscowości nie ma oczywiście konieczności podawania informacji geograficznej przy każdym hasle lub każdym znaczeniu. W słowniku obejmującym więcej miejscowości informacja taka jest konieczna, ponieważ wyraz znany w jednej wsi nie musi być znany w innych wsiach, bądź też może on mieć w nich synonim (synonimy). Geografia wyrazowa odzwierciedla zatem zróżnicowanie leksykalne regionu, podnosząc w ten sposób wartość naukową słownika. Informacja o geograficznym zasięgu wyrazu jest jedną z cech słownika gwarowego decydujących o jego walorach naukowych.

Poniżej fragmenty z dwóch słowników regionalnych. W pierwszym brak informacji o geografii wyrazów, w drugim – podano precyzyjną informację nie tylko o miejscowościach, ale też o osobach, od których pochodzą cytaty (*Bug* i *Sit* to skróty nazw miejscowości).

Ubiór

abzac – obcas.

aksamitka – spódnica z aksamitu.

bacharzina – woreczek z wysuszonego pęcherza na tytoń lub pieniądze.

bambuła – coś włochatego, otulonego.

banda – wstążka.

baranica – czapka futrzana (z barana).

barbóra – luźna, za duża suknia.

barchet – barchan, gruba flanela.

barchetka – kobiece ubranie z flaneli.

barchetowò spódnica – spódnica z barchanu, flaneli, → jakła.

bòl – bela, zwój sukna, materiału.

bõnda – duża suknia.

Fot. 1. Minimalny artykuł hasłowy bez cytatu, bez lokalizacji geograficznej (Nowak 2000: 261)

DZIYZKA [DZIYZKA] rzecz. ż. **'zdrobnienie od DZIEŹA'**: *W dziyzce to sie na chlyb zabiato. Bug,BK; I zszywało sie to dratwóm wkoło, wkoło i nasólone było i położone było na wieku 'od ty dziyzki, co sie chlyb piekło. Pamiyntóm, jako dziecko, było w kómorze na dziyzce, nie na dziyzce ino w tym, na niekach, takie były malutkie kisecki, malutkie, malutkie. Sit.IC.*

DZWONEK rzecz. mnzyw. 1) **'kolor w kartach karo'**: *Dzwonek, as dzwoncy, dama dzwonca, król dzwoncy, to jest karta. Bug,BK; 2) 'zióło – dziurawiec': *Dzwonek to na wóntrobe barz dobry. Piła tego dzwonku i wylycyła se wóntrobe. Tam jak na Kwiatonowice, to duzo tego dzwonku rośnie. Bug,BK; Dziurawiec to my mówily na to dzwonki. Dzwonek to jest ziele barz dobre. Sit.TK.**

DZWONCY przym. **'w kartach: karowy, dzwonkowy'**: zob. DZWONEK.

DZWONY rzecz. blp **'część zewnętrzna koła, na którą sie nakładało rałę'**: *Dzwony to to 'okryngle, na które sie nakładało rafe. Bug,BK.*

DZWIYRKA rzecz. blp **'zdrobniale: drzwi; małe drzwi'**: *Koryto w tym chlywie i dźwiyrka, podpiyrało sie. Bug,BK.*

Fot. 2. Rozbudowany artykuł hasłowy z numerem znaczenia, cytatem, lokalizacją geograficzną i osobową (Karaś 2020: 175)

b) Zakres tematyczny. Odrzucając koncepcję słownika pełnego jako zbyt czasochłonnego, najprościej jest skoncentrować się na słownictwie tematycznym dotyczącym wybranej dziedziny życia, gospodarstwa rolnego, rzemiosła, kuchni itp. To kryterium pozwala zebrać w słowniku wybrane wyrazy właściwe zarówno słownikowi dyferencyjnemu, jak i pełnemu. Z jednej strony bowiem kryterium tematyczne ogranicza materiał do wskazanego w tytule, z drugiej zaś to samo kryterium każe sięgać do słownictwa ogólnopolskiego związanego z tematem słownika. Tak więc w słowniku o tematyce kuchennej znajdują się m.in. hasła *tarajka* 'mątwewka' oraz *piekanica* 'babka drożdżowa', bo to wyrazy dyferencyjne, a także *kompot* 'napój z gotowanych owoców' oraz *kisić* 'poddawać coś fermentacji', bo wiążą się z tematem.

Część II. Warsztat leksykograficzny

1. Gromadzenie materiału. Źródła materiału słownikowego

a) Nagrania rozmów na tematy ogólne, nagrania wspomnień informatorów, opowiadań o dawnych czasach („jak się dawniej gospodarzyło” itp.).

b) Wywiady sterowane. To rozmowy z informatorami, prowadzone na określony temat według przemyślanego scenariusza. Oznacza to, że przeprowadzenie takiego wywiadu wymaga uprzedniego przygotowania się merytorycznego z zakresu konkretnej tematyki. A wszystko po to, by być dla informatora roz-

mówcą kompetentnym. To zaś znakomicie służy podtrzymywaniu dialogu. Bez przygotowania będziemy w stanie jedynie zadawać pytania w rodzaju: „co się robi w kuźni?”, „jakie były zwyczaje na Boże Narodzenie” itp.

c) Własna kompetencja. Nie wszystkie zebrane do słownika wyrazy muszą być potwierdzone u informatorów. Zwykle autorem słownika jest autochton, więc zna lokalne słownictwo gwarowe. Sam może być zatem znakomitym informatorem.

d) Luźne notatki z zasłyszanych rozmów, własnych wspomnień.

e) Literatura dialektologiczna i etnograficzna traktująca o kulturze danego regionu. W związku z tym, że występujący tam materiał leksykalny często nie jest lokalizowany geograficznie, wymaga on weryfikacji (podawany tam wyraz może występować w gwarze innej wsi).

2. Artykuł hasłowy

Artykuł hasłowy to zespół informacji odnoszących się do jednego opisywanego w słowniku wyrazu. Rozpoczyna się tzw. hasłem (opisywanym wyrazem) i kończy się przed następnym hasłem. Artykuł hasłowy może mieć różną strukturę w zależności od zakładanego stopnia zaawansowania słownika, ale też od autora, jego przygotowania teoretycznego i jego inwencji.

Minimalny artykuł hasłowy składa się z dwóch elementów: hasła i definicji (zob. fot. 1.). Tak zbudowany słownik gwarowy jest bardzo daleki od doskonałości; uzasadnienie podano w dalszej części tekstu.

Minimalny, zadowalający artykuł hasłowy składa się z co najmniej trzech elementów: hasła, definicji i cytatu lub przykładu użycia.

A oto kolejne elementy artykułu hasłowego oraz teoretyczne i praktyczne problemy wiążące się z nimi w amatorskiej praktyce leksykograficznej.

a) Hasło. Hasłem może być pojedynczy wyraz (najczęściej) lub połączenie wyrazowe. Pojedynczy wyraz występuje w formie podstawowej dla danej części mowy, czyli rzeczownik w M. lp, czasownik w bezokoliczniku, przymiotnik w M. lp rodz. męskiego. Nieprofesjonalnym zabiegiem jest w tym punkcie podawanie jednej z form fleksyjnych jako hasła, np.: *fce* ‘chcę’ (zamiast *fciê*); *balaski* – sztachety, drewniane pionowe deski w płocie (zamiast *balaska*); *bydliło sie* – 1) wiał silny wiatr 2) bydliła się krowa (zamiast *bydlić sie*); *chrobacne* – robaczywe np. jabłko (zamiast *chrobacny*); *cmychnon* – wyszedł cichaczem; *kie łon cmychnon?* (zamiast *cmychnonć*).

Kolejny problem wiążący się z hasłem to jego literacka lub gwarowa postać. Zatem: czy w słowniku gwary południowomałopolskiej będzie hasło *copka* czy *czapka*, *brzyzek* czy *brzeżeczek* itd.? Niedopuszczalna jest dowolność, i to nie dlatego, że wyglądałoby to nieestetycznie, ale dlatego, że czytelnik miałby problemy z odnalezieniem interesującego go hasła.

b) Definicja. Potocznie definicja to objaśnienie hasła, to jego znaczenie. W ten sposób dwa pojęcia: „definicja” i „znaczenie” czyni się synonimicznymi względem siebie, gdy tymczasem jedno nie może być zastępowane przez drugie. Trzeba tu mocno podkreślić, że w opisie materialnych i niematerialnych elementów kultury ludowej to rozróżnienie jest szczególnie istotne.

Znaczenie to treść kryjąca się za wyrazem, to suma najmniejszych cząstek owej treści. Pozwalają one odróżnić treść jednego wyrazu od treści drugiego. Powtórzmy: cząstka znacząca służy odróżnianiu wyrazów. To tzw. **sem**. Czy każda cząstka treści jest znacząca? Otóż nie! Rozpatrzmy przykład. Dla treści wyrazu *krzesło* cząstkami znaczącymi są: 1. mebel przeznaczony **do siedzenia** (meble nieprzeznaczone do siedzenia mają inne nazwy – *łóżko*, *szafa*, *stół* itd.), 2. do siedzenia **dla jednej osoby** (mebel przeznaczony do siedzenia dla więcej niż jednej osoby to *sofa*), 3. posiadanie **oparcia** (mebel do siedzenia dla jednej osoby bez oparcia to *taboret*), 4. **brak podłokietników** pod ręce (mebel do siedzenia dla jednej osoby z podłokietnikami to *fotel*). Inne cechy krzesła są cechami etnograficznymi, ale nie znaczącymi.

Dlaczego rodzaj materiału, z jakiego wykonane jest krzesło (np. drewno, plastik), liczba nóg krzesła nie są cechami istotnymi, znaczącymi? Ponieważ wskazane tu różnice nie pociągają za sobą różnic wyrazowych. Drewniany czy plastikowy mebel do siedzenia, z oparciem, dla jednej osoby nazywa się tak samo – *krzesło*. W realiach wiejskich pojazd do przewozu towarów, mający drewniane czy ogumione koła w zależności od rodzaju kół ma inną nazwę: *drewniak* (z kołami drewnianymi) lub *gumiok* (z kołami ogumionymi). Stąd też te różnice muszą znaleźć się w grupie cech istotnych, a więc stanowić część definicji. Podobnie rzecz przedstawia się ze zróżnicowaniem etnograficznym w zakresie okucia obręczy drewnianego koła wozu. Wóz mający koła okute *rafem*, tj. żelazną obręczą, to *rafiok*, natomiast wóz mający koła bez obręczy nazywał się *bosok* (współcześnie niewystępujący).

Definicja to logiczna i gramatycznie poprawna formuła językowa obejmująca cechy znaczące wyrazu. Oznacza to, że musi ona zawierać wszystkie semy, natomiast gramatyczne ich uporządkowanie może być różne. Por. definicje *bosoka*:

‘wóz na drewnianych, nieokutych (tj. bosych) kołach’;
‘wóz na kołach bosych, tj. nieokutych’;
‘wóz niemający żelaznej obręczy na kołach’;
‘wóz bez obręczy na kołach’.

Definicje mogą być zatem różne, ale muszą obejmować te same semy.

Mówiąc o definicji, należy wspomnieć o jednym z jej typów, mianowicie o tzw. definicji synonimicznej. Używa się jej wtedy, gdy wyraz gwarowy objaśnia się jednym wyrazem ogólnopolskim. Taka definicja jest wystarczająca i dopuszczalna, gdy wyraz gwarowy i użyty do jego objaśnienia wyraz ogólnopolski mają tylko po jednym znaczeniu. Na przykład wyraz *stróżłok* można objaśnić za pomocą rozbudowanej definicji realnoznaczeniowej, opisowej, ale też za pomocą definicji synonimicznej:

wersja 1.: *stróżłok* ‘rodzaj dużego worka o wymiarach dopasowanych do łóżka, uszytego z płótna lnianego, wypchanego słomą żytnią, służącego jako materac do spania’;

wersja 2.: *stróżłok* ‘siennik’.

Tak samo można zdefiniować inne wyrazy, np.:

fajermon ‘strażak’;
głma ‘mgła’;
ryma ‘katar’.

Nie można posłużyć się definicją synonimiczną, jeśli w gwarze lub polszczyźnie ogólnej dane hasło ma jeszcze inne znaczenie. Por.

KONEWKA rz. ż IVb, D. lm ~wek

1. daw. ‘drewniane naczynie z klepek, rozszerzające się ku dołowi, mające jedno ucho z boku, używane do noszenia wody, mleka, żętycy itp.; ☐ Tabl. IV’: *Konewka była u dou syrso, tu był dziubek, a tu było jedno ucho. To sie przewoźnie tak nalywało. Tyz sie wode nosiyło, abo coś sie tam wlywało* (Mrs); *Konewki były, ale tu były konewki, drewniane to było, wysokie, u dołu... i takie..., coroz syrse na dole, a tu coroz wonzizyjs, to była ta konewka* (BD); (BD, BT, Ch, Dp, Lś, Mrs, Por, RW, Zak). [kónewka – BT, Kś, L, RW; kónywa – BłT]

2. 'naczynie metalowe z lejkiem zakończonym sitkiem, wykorzystywane do podlewania roślin na grządkach' (BT). [kónywka; podlywacka] (Kąś 2017: 34).

STRUG rz. mnż IIIb, D. lp -a

1. 'narzędzie kowalskie do strugania kopyta końskiego podczas kucia konia;

☐ **Tabl. XI**: *Podkowie strugało się tym strugym. Strug, no to był taki krzywy nóż – jedyn rodzaj takiego strugu do strugania strzałki w kopycie* (BańN); (BańN, BT, Chab, Dbn, Klik, Kś). [strugac – CzD]

2. 'narzędzie do korowania drzewa, mające ostrze osadzone na trzonku; zob. też: KOROWACKA w zn. 1?': (BT). [drajchulec – C, Wit; korownica – Dsz, Wit; strugacka – BT; struz – Wit; styk – C]

3. *bud., now.* ‘**ręczne narzędzie stolarskie do strugania i wygładzania powierzchni lub wykonywania profili na obrabianym drewnie; zob. też: HEBEL w zn. 1.:** (Kś). [hybel – Czir, Łop, Mn]

4. *zwykle w lm* ‘**zab siekacz u konia:** (BT) (Kąś 2019: 376).

c) **Cytat. Przykład użycia.** W artykule hasłowym cytat lub przykład użycia występują bezpośrednio po definicji. Nie są to pojęcia równoważne. Cytat to przytoczony fragment czyjejś wypowiedzi (ustnej lub pisemnej), zawierającej wyraz hasłowy, natomiast przykład użycia to przykład typowego połączenia wyrazu hasłowego z innymi wyrazami. Przykładami użycia dla hasła *siykiyra* są więc: *rombać, ciupać siykiyrom; nabić, zagłobić siykiyre*. Niekiedy w polu cytatu podaje się niejako ciąg dalszy definicji, bez wyrazu hasłowego, np.:

sieckarnia ‘maszyna do cięcia słomy na sieczkę’: *Mielimy je w bojsku i to sie tak obracało ryncami i sie rzło.*

To istotne uchybienie w zakresie warsztatu słownikarskiego.

Zadaniem cytatu jest potwierdzenie znaczenia zawartego w definicji lub jego rozwinięcie, uzupełnienie. Cytaty, przykłady użycia sytuują hasło w kontekście leksykalnym i gramatycznym, tzn. wskazują, z jakimi wyrazami i w jakich przypadkach gramatycznych dane hasło się łączy.

Szczególną rolą cytatu jest prezentowanie hasła w kontekście kulturowym, etnograficznym. Podnosi on znacznie wartość słownika regionalnego, gdyż dokumentuje nie tylko określone hasło gwarowe, ale też lokalne, często specyficzne treści kulturowe. Por. 2. znaczenie hasła *cepiec* w cytowanym już leksykonie podhalańskim:

‘weselny obrzęd zdejmowania pannie młodej welonu i ubierania chustki na znak zostania mężatką; obrzęd ten odbywa się z towarzyszeniem okolicznościowych przyspiewek i humorystycznych scenek; zob. też: CEPOWINY’: *Zacynoł sie cepiec od tego, ze wychodzyli starostowie tończyć i wyzwyrtałi młodom paniom i, i jak juz jom wyzwyrtałi, to pote zostawoł, zostaoł jedyn i ty starościny przyspiywowali im i siadała na tyn stolek i talyrz brała, neji sie zacynoł cepiec. I różne tam przyspiywki przy tym cepcu i przikre, i nieprzikre, no, ale to sie syckiego nie, nie bocy, jako to było, jako to śpiywali. Na końcu pote juz zaś temu młodemu panowi kapelus fcieli brać. Ftoryn był cwańsy, to se tyn kapelus schowoł, to se nie doł wzionś (NwB); Nomowiny to były i po Sceponie, i po Nowym Roku – zolezy, jakie fto mioł upodobania i jako ik nabiyralo. Jechali ojcowie, cy dadzom tom dziywke temu chłopokowi i co jyj dadzom, kielo pola, kielo pierzin, kielo cego. Wesela tyz były w niesopuście. I to nie było tak, jak teraz, ze telo ludzi. Downo to tyk bab troche upiekli i nie było tak wódki, jako teraz, ino wino. To fto sed na wesele, to kupowoł kukielke, to zaniós wina, to zaś babe upiókł i sed z tym prezyntym na to wesele. I na te cepce to tyz nie dawali piniyndzy jak dziś, ino dali jakomsi poduske, jakomsi materyje na spodnice, to na bluzke. I jak sie komu zwysyło tego jedzynio, to robiyli poprawiny, a jak niy, to poprawin nie było (Ch); Piyrse zrobili przed cepcym takie babskie koło i tończyły same baby se, chłopcy pošli pić i jeś, a baby tończyły same. Utończyły te baby, uśpiywały, pote poprzichodzyli ci chłopcy i potem brali juz młodom paniom i tończyli ś niom i śpiywali tak jak i teraz (Dsz); Młody mioł wprawionom biołom wstonzke na znak tego, ze sie zyni. Rešta druzyny miała cyrwone. Syčka kawalerowie mieli pióra przy kapelusy – piykne, co jedyn to wiynkse, a młody tyz mioł, ale pote po cepcu, jak juz nie był kawalerym, to juz ni mioł, bo druzki, jak były obyrtne, to mu wziyny i jesce wódke wytargowały od niego (Pon); Teraz to jak wyjdom z kościoła, to zycynia składajom przed kościołym, abo na remizie. Jak wesele jes ceperskie, to ni ma cepca takiego jak sie nolezy, to koperdy z piniondzami tyz od razu dajom i jesce wchodzi, pozol sie Boze, tolotek i wina, juz sami nie wiedzom, co kcom (Zcz); (Ch, Dsz, NwB, Por, Zcz).*

Dla oszczędności miejsca w słownikach regionalnych podaje się zwykle przykłady użycia lub jeden, dwa krótkie cytaty.

d) Zdjęcia. Zdjęcia, rysunki we współczesnym słowniku gwarowym są elementem koniecznym. Są w słowniku nie dla ozdoby. Są równie istotne z informacyjnego punktu widzenia, jak opis słowny, a w wielu przypadkach nawet ważniejsze od opisu. Chodzi o nazwy przedmiotów dziś już niewystępujących bądź występujących już bardzo rzadko. Funkcjom ilustracji w słowniku gwarowym poświęciłem osobny artykuł, do którego w tym miejscu odsyłam (Kaś 2021). Wypada się cieszyć, że liczba słowników gwarowych autorstwa tak fachowców,

jak i amatorów, zawierających elementy ikonograficzne, zwiększa się. Wybór niektórych z tych słowników podaję w artykule poświęconym ikonografii w słowniku gwarowym.

Bibliografia

- Karaś H., 2020, *Gwara Bugaja na Pogórze (gm. Biecz, pow. Gorlice)*, Warszawa.
- Kąś, J., 2017, *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*, t. V, Nowy Sącz.
- Kąś J., 2019, *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*, t. X, Nowy Sącz.
- Kąś J., 2021, *Ikonografia w słowniku gwarowym* [w:] J. Sierociuk (red.), *Gwary dziś*, 14, Poznań, s. 263–274.
- Nowak J.K., 2000, *Słownik gwary górali żywieckich*, Warszawa.
- Reichan J. (red.), 1999, *Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich”*, t. I i II, Kraków.

Amateur dialect dictionary. The basics of creating a dialect dictionary

Summary

The paper presents the most important methodological and practical problems faced by an amateur lexicographer who has an interest in the vocabulary and culture of his or her region but does not have a professional dialectological or lexicological background. The issues discussed here include: the notions of a dialectal word and a uniquely dialectal word, the goal of creating a dialect dictionary, its scope and the main elements of a dictionary entry.

Keywords: lexicology, dialect dictionary, dictionary entry

Słowa kluczowe: leksykologia, słownik gwarowy, artykuł hasłowy